

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «БАБИН ЯР ТА ІНШІ „ЗАБУТІ” МІСЦЯ ГОЛОКОСТУ»

Київ, 15–17 жовтня 2017 р.

Захід відбувся в рамках програми Федерального агентства з громадянської освіти Німеччини² (bpb) «Mapping Memories» (*Картування Спогадів*), яка покликана простежувати посткомуністичну культуру пам'яті, її історичність у сучасній інтерпретації та сприйнятті історії в Європі. Цього року тематична конференція в Києві була присвячена Голокосту та пам'яті про нього в радянський та пострадянський періоди. Було запрошено більш як 10 науковців та громадських діячів вищого рівня з України та світу. Серед них такі відомі дослідники, як *Карел Беркгоф*, *Рей Брендон*, *Андрій Уманський*, *Олександр Зайцев*, *Владислав Гриневич*, а також керівники відомих громадських організацій – *Йосип Зісельс*, *Алті Родал* та ін. Аудиторія була представлена молодими науковцями, журналістами та громадськими активістами з різних країн. Організатори конференції забезпечили синхронний переклад на 4 робочі мови заходу: українську, російську, англійську та німецьку.

На вступній панелі слово мали представник посольства Німеччини в Києві *Кароліна Хорнстайн-Томіч* та голова Асоціації єврейських організацій та общин (ВААД) України *Йосип Зісельс*.

Наступні два дні були заповнені доповідями відомих дослідників, які робилися в рамках тематичних панелей, після чого жваво обговорювалися як під час організованої дискусії, так і в кулуарах.

Перша панель називалась «Історія та пам'ять Бабиного Яру». На ній виступив Карел Беркгоф з доповіддю про події на теренах Бабиного Яру в 1941–1944 рр., в якій окреслив поточний стан

---

1. Анна Федорівна Медведовська – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума».

2. Bundeszentrale für politischen Bildung.

дослідження проблеми та все ще наявні «білі плями» та виклики, що перед ними стоїть дослідник. Наступним доповідачем був Владислав Гриневич, який розповів про боротьбу пам'яті після Другої світової війни.

Друга панель була присвячена Голокосту в Україні в цілому. У доповіді Андрія Уманського йшлося про події та цифри. Спікер запропонував стислий, але інформативний фактологічний огляд Голокосту на території України, зачіпаючи такі питання, як кількість жертв та методи їхнього підрахунку, виконавці вбивства та доля участі в них ненімецьких злочинців, групи жертв, які були, окрім євреїв тощо. Цікавий виклад представив Олександр Зайцев. Він стосувався того, як тема Голокосту сприймалася та артикулювалася протягом радянського післявоєнного часу. Зокрема, розповідалося про те, як держава ставилася до Бабиного Яру та його жертв після німецької окупації, які громадянські форми пам'яті існували та коли почалося пам'ятання євреїв як окремої групи жертв.

Наприкінці другого дня відбулася панель, присвячена сучасним формам пам'яті та ролі Голокосту в сьогоденні, спікером на якій виступав Андреас Умланд.

Наступного дня провели ще дві тематичні панелі: «Німецька війна на знищення на Сході: Польща та Радянський Союз» та «Після 1990/91». На останній презентувалися приклади різних країн, щоб показати як може бути вирішена проблема замовчування місць злочинів, жертв та злочинців.

На другий день конференції, 16 жовтня, відбулася найцікавіша подія заходу з точки зору суспільної актуальності – презентація та обговорення трьох перспективних на сьогодні проектів щодо меморіалізації території Бабиного Яру. Тому на кожній з цих ініціатив та на головних тезах дискусії варто зупинитися детально.

Отже, перший проект презентувала представниця Меморіального центру пам'яті жертв Голокосту «Бабин Яр» Яна Барінова. Описуючи

концепцію майбутнього меморіалу, вона зробила акцент на масштабах задуму, за яким передбачається побудувати величезний комплекс, що поєднає в собі і меморіальну, і музейну, і освітню функції. При цьому проблематика, що буде відображена у цьому об'єкті, не обмежиться історією Бабиного Яру. Оскільки саме це місце є символом трагедії євреїв СРСР, то автори концепції вважають необхідним саме тут говорити про Голокост радянського єврейства в цілому. Яна Барінова також зазначила, що цей комплекс повинен мати міжнародний вплив, бути магнітом для туристів та місцем діалогу, виховання молоді, дебатів про права людини тощо. У меморіальному об'єкті планують передбачити зали для тимчасових експозицій, присвячених іншим геноцидам і місцям Голокосту, так само як і аудиторії для лекцій та освітніх програм. На завершення доповідачка сказала, що імпульс проекту готова дати група спонсорів, яка представлена приватними особами єврейського походження родом з України.

Однак конкретного та послідовного плану щодо реалізації цього задуму поки що немає. Відповідаючи на запитання аудиторії, що конкретно хочуть створити ініціатори проекту, Яна Барінова сказала: «Ми хочемо створити щось велике, що можна порівняти з Яд Вашем або Меморіальним музеєм Голокосту США».

Другий проект представив співробітник Національного історико-меморіального заповідника «Бабин Яр» Борис Глазунов. Ця організація є державною та ставить перед собою набагато більш скромні цілі, а саме створення Музею пам'яті жертв Бабиного Яру, концепція якого зфокусована безпосередньо на історії місцевості. Проект музею, розроблений київським архітектором Ларисою Скорик, на відміну від попереднього, не передбачає широких контекстів та запаморочливих масштабів. Автори експозиції спробували через особисті та сімейні історії звичайних киян – євреїв, українців, росіян та ін. – донести трагічне минуле міста до його сучасників.

Третю доповідь представила співдиректор організації Українсько-єврейська зустріч (UJE) Алті Родал. Вона говорила про історію Бабиного Яру з точки зору зміни ландшафту, акцентуючи на тому, що після численних маніпуляцій на території Бабиного Яру практично не існує ділянки, про яку можна впевнено сказати, що там немає людських останків. У такій ситуації перспектива будівництва нових меморіальних об'єктів виглядає сумнівно або пов'язана з необхідністю проведення серйозних тривалих розкопок.

У подальшому обговоренні взяв участь директор Міжнародного меморіального фонду «Бабин Яр» Йосип Зісельс. Він сказав, що його організації близька позиція UJE. Запропонований ним проект становить собою так званий меморіальний парк, в якому всі наявні пам'ятні знаки будуть поєднані у єдиній архітектурній концепції. Він також висловив ідею про те, що в будь-якому проекті меморіалізації «контрольний пакет акцій» має належати українській державі, яка вже виділила на меморіальний комплекс у Бабиному Ярі суму в 1 млн. доларів та створила координаційну групу для трьох вищезгаданих проектів.

Підсумовуючи дискусію, слід сказати, що всі учасники висловили готовність до співпраці і завірили, що їхні концепції абсолютно не конкурують між собою. Однак, очевидно, питання про те, що ж саме має бути на всесвітньо відомому місці численних страт і трагедій, залишається відкритим.